

პრეპარატიული გათხრები საქართველოში

აკადემიკოსი **ს. შანაშია**
მედიცინის აკადემიის
პრეპარატიული განყოფილებაში

სათბურე და მანძი-
სათბურე ნიშნები
ქონდა რა თქმა
უნდა, დედაქალაქ-
საქ. მედიცინის
სამსახურში, აგრეთ-

საქართველოს მე-
ცნობიერება აკ-
ადემიის აკადემიის
და უკანონოების
სახელობის ასტრო-
ნომის ინსტიტუტის
მცხეთის პრეპარატიული განყოფილების
მუშაობა, რომელიც იმა შემდეგ
1941 წელს, განაგრძებულ იქნა 1943
წლის ბოლოს და გრძელდებოდა გასულ
1944 წელს თუ გენერალის მუშაობ-
ის შედეგებში წინა წლებში ასევე
მნიშვნელოვანი მასალები მოგვცეს
ძველი საქართველოს სოციალურ-
პოლიტიკურ სტრუქტურის და კულ-
ტურის დარგში, აგრეთვე მუშაობა
განაგრძედა ეს მასალები და, აგრეთვე,
შეყოფილ განყოფილება საქართველოს წინა
ფეოდალური ქალაქის სახე.

გენერალის ბაგნიონის რამდენიმე
(რამდენიმე ხელმძღვანელი ა. თეთრძე)
მცხეთის არხის მდებარეობა (მცხეთის
მარჯვენა ნაპირზე, აგრეთვე მუშაობ-
თაგან) აღმოჩინა ძველი საქართვე-
ლოს დედაქალაქის აკროპოლისის
გრანდიოზული ნაშთები აკროპოლი-
სის უზარმაზარ მოედანს (დაახლოე-
ბით 30 მეტრი) უკველი მხარე განს-
არჩევი თავდაცვითი კედლები, რომ-
ლებიც სამკუთხედს ქმნიან. კოშკი-
ბოლო გადორებული კედლები მასა-
ლებს მდებარეობს ახლოს მისი მწვერვი-
ლისა და ერთი ჩრდილოეთის მხარე და
ორი მარჯვენა მხარეს მხარე.
სამხრეთ კედელსაგან შიდა კედელი
უკვე გამოხეხილია 400 მეტრ სიგრ-
ძეზე, გარეთა კი — 260 მეტრზე.

ციხის კედლები ამაყიანია ალო-
ნობა, გარედან კი შელესილია თიხით.
განაგრძელებულია სიგრძე და გარდა-
გარდა გვერთხებული ხის ძელებით
და ეკრინობა ქვის ფურცს კედლების
ფუძე. საშისადა სპეციალურად მომ-
ზადებულ კედლის გრუნტში, მოგებუ-
ლია საფენურისებურად ნაქრობი
სილაქის ჩრებულად გათლილი დი-
დი კვარცხანა და ფილებით, რომ-
ლებიც ზუსტად და მჭიდროდ არიან
ერთმანეთს მოგებულნი და დამატე-
ხით არიან დამაგრებულნი გასაკუთ-
რებული კოტებით, სამენ მასალებად
გამოყენებულია აგრეთვე გამოწვარი
აგური და კრამიტი. აგური უზარმაზარ
არა მარტისა და წონისა, კრამიტი
ჩრებულად ნაყეთობა და გარედან
მოჭირალი ფერისაა. ციხის კედლების
სიმაღლე უკველი უფრო საშიშ იდე-
ლებში 4 მეტრს აღწევს, სიმაღლე
კი — 4,6 მეტრს.

აკროპოლისის შიდა ტერიტორიაზე
გენერალისაგან გამოარჩევი სხვადასხვა
არქიტექტურული სტილის სამი ქალაქის
არსებობა. ყველაზე უფრო ძველი მათ
შორის, როგორც ჩანს, ნაერთად
აკროპოლისის თავდაცვითი კედლების
თანამედროვეა, აგრეთვე ელინისტურ
პერიოდზე არაუგვიანეს დროს და
აღმოჩენილია 3-3,5 მეტრ სიმაღლეზე
მჭირს ზედაპირიდან.

ამ ქალაქების ნაგებობანი მკვეთრად
განარჩევიან ერთმანეთისაგან თავიან-
თი სამშენებლო ტექნიკით. უძველეს-
ნი მათ შორის წარმოადგენენ სასაბ-
ლოს ტიპის დიდებულ ნაგებობათ. ამ
ფენებში დიდი რაოდენობით არის
აღმოჩენილი მოსამრეკეთებელი ქვის
ნაბეჭურვები, ცალკე არქიტექტურულ
დეტალები უარესად დამაბანი-
თებელი ორნამენტით, მეტად საინტე-
რესო ბრინჯაოს და მინის საგნები
და მათი ფრაგმენტები.

აკროპოლისის ტერიტორიაზე აღმო-
ჩენილია აგრეთვე ორი წყალსადენი-
ლი, ქვის ღარის სახით და დამბურ-
ლი — თიხის მიღებისა. არხის
აკროპოლისის ცხოვრების უძველესი
პერიოდის სამშენებლო ტექნიკა უძე-
ლათურში გვაუწყებს თავისი მაღალი
ღონით.

მოუხედავად იმისა, რომ დღევანდელ
ღონისათვის საქართველოს უძვე-
ლესი დედაქალაქის მატერიალური
ძეგლების მხოლოდ ძალიან მცირე
ნაწილია აღმოჩენილი, შეიძლება
თქვას, რომ გენერალის მუშაობის
უკვე აგრეთვე მთლიანად აღმოჩენი-
ბენ საქართველოს ანტიკური ქალაქის
შესახებ შეგებულ მცხეთურ
წარმოდგენას, რომელიც ინსტიტუტი
პირველად, 7 წლის წინათ, შეუდგა
მცხეთის სისტემატურ არქიტექტურის
განყოფილებას ეს წარმოდგენა შეგუ-
ებულ იქნა, როგორც ამ საკითხის
შესახებ ეროვნული და უცხოური
ლიტერატურული ცნობების შედარე-
ბითი კრიტიკული შესწავლის დასაყენა.

ქართული უძველესი ქართლის
„მოქცევაი ქართლისა“ ცნობებით
ელინისტური ეპოქის საქართველოს
ქალაქები შესდგება ორი ძირითადი
ელემენტისაგან — საერთოვე ქალ-
ქაგან („დაბანი“) და „ციხისაგან.“
სიმაგრისაგან. უცხოური ცნობები
რომლებიც ჩნდება უკვე I სუკუნის
დასაწყისიდან ჩვენს წელთაღრიცხე-
ში, აგრეთვე ადასტურებს, რომ
ანტიკური საქართველოს ქალაქები
იყო არა მხოლოდ გამაგრებული
ქუჩებში, არამედ გამაგრებული სა-
ვაჭროსახელობის ცენტრები, რომ-
ლებსაც აქვთ სპონდორიუმების
ხელაყენების წესების თანახმად მოჭ-
ვილი სახეობები, ხაზები,
და სხვა საზოგადოებრივი შენობები
(სტრატონი).

ქვე სხვა ეროვნული ისტორიული
წყაროები, გვიხატავენ მცხეთის გან-
ვითარების ისტორიას. ალექსანდრე
მაკედონელის ეპოქაში მცხეთის სა-
ტაბო ქალაქად აღწევს მუდგ აზო-
ბადი, მცხეთის დონსტროს დამაგრე-
ბელი. თუ აზოს რეზიდენცია ძველი
მცხეთა იყო, მისი მუშევილურ ფარ-
ვაში აწყვება შენებლობის არხების
შთან და აქ დამატავე ედელი აზო-
პეას მდინარის მხარე. ამ მათს, მეშე-
ტანის ცნობით, წინათ ქართლი
უწოდებოდა და აქედან წარმოსდგა
მთელი ამ ქვეყნის სახელწოდება.
მაგრამ შემდეგ მას არხები დაარქვეს
— იქ არხის სახელის მიხედვით, რო-
მელიც ვითომ აქ ფარხაუნმა აღმარ-
თა შემდეგი მუშეები შენებლობის
ფართობებზე — აშენებენ მცხეთის,
„დღე ქალაქს, მუდგთა საბოლოელს.“
მთელ მის ტერიტორიას გარსაულებენ
გალეიანს, აშენებენ სიმაგრეს ქა-
ლაქის ოთხთვე მხარეს მცხეთის აქცი-
ხეთა შორის მთავარი („თავადი“) შენ-
დება არხების მათზე, იგი წარმოად-
გენს „შიდა ციხეს“, ე. ი. დედაქალ-
ქის აკროპოლისს.

როდესაც 65 წელს ჩვენს წელთაღ-
რიცხვამდე აქ რომაელები მოვიდნენ,
მათ ნახეს, რომ „მდინარეებს კირსა
და არხთან, მათს შესართავს ზემოთ,
კლდეებზე მდებარეობს ორი გამაგრ-
ებული ქალაქი, რომლებიც ერთმან-
ეთს დამორჩებულია 16 სტადიით
(დაახლოებით 3 კილომეტრი); კირთან
— არხისა, ხოლო მეორესთან — სე-
სამორა“ (სტრატონი). ამრიგად, რა-
იქნის ქართლი გეოგრაფიული სა-
ხელწოდებანი დამორჩებულია უკვე
ორი ათასი წლის წინათ, უკველია
აგრეთვე, რომ არხისაგან არის არმა-
ნისციხე ანუ არმაზციხე.

არმაზციხეს პლინიუსი (I სუკუნე)
სთელის იბერიის (აღმოსავლეთ საქარ-
თველოს სამეფოს), „მთავარ ქალაქად“,
მაგრამ უკლებლურს გვიხსნის დ. კა-
სოუს კოკეიანი (II-III სუკუნე). რო-
მელიც ანტიკურებს, რომ მათვე პუნქტს
აკროპოლისი ეწოდებოდა აკროპო-
ლისი სეითოდ შეესაბამება როსულ
კრემლს, ხოლო ამ შემთხვევაში წარ-
მოადგენს ქართლურ „შიდა-ციხეს“
თარგმანს, ე. ი. არხის განმარტავს
უკვე ფუნქციის მხარე. სხვათაგან
რომ ვთქვათ, დასტურდება, რომ არ-
მაზისციხე წარმოადგენდა მხოლოდ
მთელის ნაწილს, სახელდობრ მცხე-
თის აკროპოლისს, რომლის სახელწო-
დება („მცხეთა“) ბერძნულ-რომაულ
ლიტერატურისათვის ცნობილი
ხდება ჩვენი წელთაღრიცხვის II სუ-
კუნიდან.

არხის მცხეთა-არმაზის ერთმანობის
შესახებ ანტიკურებს უკლებლივ ყველა
ფაქტი. ამ მიმართებლობითვე უნდა
ვეთხოთ სტრატონის შემოთხვევითი
ცნობის სწორი აღმავს: თუნდაც მათ
მხოლოდ მანძილზე (3 კილომეტრი) შე-
საძლო ყოფილიყო ორი უამოუკიდებ-
ელი ქალაქის გაჩენა, რაც თაქლებ
დასაჯერებელია, შემდგომი განვითარ-
ებისას ისინი უნდა გაერთიანებულ-
იყვნენ. ცხადია, რომ სტრატონის
ცნობაში სიუბარჩი ერთი ქალაქის ორ
ნაწილზე.

ყველა ნიშნის მიხედვით, მცხეთა
თავისა დროის ერთ-ერთი უდიდესი
ქალაქი იყო. იმას მოწმობს თუნდაც
მათი ტერიტორიის სიდიდე, რომელიც
ქრისტეობოდა აღმოსავლეთით ზემო-
აგვალის რეგიონის ახალ სილადე,
სადაც იმპერატორ ვესპასიანეს ბრძა-
მებით საქართველოს მეფესთან ზეგო-
ბრობის ნიშნად აღმარებული იყო
ქალაქის გარეკედლები, როგორც ამას
მოწმობს ჩვენს დრომდე მოღწეული
წარწერა და კედლის ნაშთები; ჩრდი-
ლოეთით კი ქალაქის საზღვარი ა-
ფიოდა აქ, სადაც აგრეთვე საბთავროს
ტაძარი, ჩამოდაც აგრეთვე არსებობს
პირდაპირი მოწმობანი.

უდიდეს ინტერესს წარმოადგენს
საქობის სოციალური მხარე. ამ მო-
ნებუნებური კულტურის მთელი ხა-
სით, განსაკუთრებით თუ მას დაეუ-
პირდამირებთ ფეოდალური საქართვე-
ლოს ფეოდალურ კულტურას, გვარწმუ-
ნებს იმაში, რომ მას სათუდვლად
უდევს მონური შრომა. დებულება
ყველა ქართული საზოგადოებისა და
სახელმწიფოს მონათმფლობელური
ხასიათის შესახებ ამ ფაქტში ახალ
სახელს მათებს თავის სასარგებლოდ
აზრად, ამ მასალოთ საყვებით დას-
ტურდება ამხანაგ სტალინის თეზის
იმის შესახებ, რომ საქართველო ერთ-
ერთობის მონათმფლობელურ ტიპს
აღვილი ქონდა ჩვენი ქვეყნის ამ
ტერიტორიაზედაც.

გენერალისაგან გასულ წელს სხვა
უბნებზეც მნიშვნელოვან წარმატებას
მიღწევა შეგვიძლია აგრეთვე ვიჭოხობთ,
რომ მცხეთაში მუშაობა განგრძობილ
იქნება ისეთი მასშტაბით, როგორსაც
ამ შრომით ძველის სამეცნიერო
მნიშვნელობა მოითხოვს
(სტრატონი, 18/1).